

Adatbázis-kezelés

MS Office 2003

Dr. Pétery Kristóf

**Mercator
Stúdió**

Dr. Pétery Kristóf

Adatbázis-kezelés MS Office 2003-mal

**ECDL és számítógép kezelői vizsga előkészítő 5.
az NJSZT Syllabus 4 alapján**

Mercator Stúdió
2004.

Minden jog fenntartva, beleértve bárminemű sokszorosítás, másolás és közlés jogát is.

Kiadja a Mercator Stúdió
Felelős kiadó a Mercator Stúdió vezetője
Lektor: Gál Veronika
Szerkesztő: Pétery István
Műszaki szerkesztés, tipográfia: Dr. Pétery Kristóf

ISBN 963 9496 67 7

© Dr. Pétery Kristóf PhD, 2004
© Mercator Stúdió, 2004

Mercator Stúdió Elektronikus Könyvkiadó
2000 Szentendre, Harkály u. 17.
T/F: 06-26-301-549
06-30-30-59-489

Dr. Pétery Kristóf: Adatbázis-kezelés MS Office 2003-mal

TARTALOM

TARTALOM	4
ELŐSZÓ	10
A KÖNYV HASZNÁLATA	13
Tanulási tanácsok	15
BEVEZETÉS	16
Az 5. ECDL modulról	16
A vizsgáról.....	16
Egyszerű adatbázis tervezése.....	16
Létező adatbázis behívása vagy belépés egy létező adatbázisba	17
Értékelés	17
A könyv fejezetei.....	17
Összefoglalás	18
AZ ALKALMAZÁS HASZNÁLATA	19
Fogalmak magyarázata	19
Adatbázis.....	20
Adatmodell	21
A relációs adatmodell alapfogalmai	23
Az adatbázis táblái közötti kapcsolatok célja.....	24
Szabályok definiálása.....	25
Adatbázisok tervezése	26
1. lépés: Követelményelemzés	27
2. lépés: Entitások, táblák meghatározása	28
3. lépés: Attribútumok, mezők megadása.....	29
4. lépés: Az azonosítók meghatározása.....	30
5. lépés: A kapcsolatok meghatározása	32
6. lépés: Teszt.....	36
7. lépés: Analizálás Access eszközzel	36
8. lépés: Adatbevitel és más objektumok	41
Első lépések az adatbázis-kezelésben	41
Indítás	41

Programindítás a Start menüből.....	42
Programindítás a Tálcáról	42
Indítás parancsikonnal.....	43
Feladat	43
Indítás közvetlenül a munkaasztalról.....	44
Indítás régebbi adatbázis megnyitásával.....	44
Az Access alkalmazásablaka	45
Feladat	50
Létező adatbázis megnyitása	56
Feladat	68
Az adatbázis ablak kezelése	69
Létező adatbázis rekordjának módosítása	71
Feladat	73
Adatbázis mentése lemezre	73
Feladat	75
A Súgó használata	75
A helyi Súgó	75
Az Office Segéd	76
Súgó tartalom és tárgymutató.....	77
Súgó tartalom	77
Keresés a súgóban	80
Feladat	82
Adatbázis-kezelő alkalmazás bezárása.....	82
A beállítások módosítása	83
Megjelenítendő elemek beállítása	83
Általános beállítások	84
Szerkesztés és keresés beállításai	86
A billentyűzet alapvető beállításai	86
Adatlap beállításai	86
Űrlapok és jelentések beállításai	87
Lapok beállításai	88
Speciális beállítások.....	88
Nemzetközi beállítások.....	88
Helyesírás beállítások	88
Automatikus javítás beállításai	89
Táblák és lekérdezések beállításai.....	91
Nézetmódok közti váltás	91

Eszköztár kinézetének módosítása.....	93
A menük beállítása	100
Összefoglalás	100
TÁBLÁK.....	101
Adatbázis elvi és gyakorlati tervezése.....	101
A táblákról részletesebben	102
Tábla létrehozása	103
Adattábla létrehozása adott mezőkkel és attribútumokkal.....	104
Feladat	105
Feladat	107
Tábla készítése Tábla Varázslóval.....	109
Feladat	115
Mozgás az adattáblán belül.....	115
Adatok bevitele az adattáblába	117
Feladat	118
Kulcsok definiálása	118
Elsődleges kulcs definiálása.....	118
Index beállítása	119
Feladat	120
Kapcsolatok	121
Összefoglalás	127
ADATTÁBLA MÓDOSÍTÁSA	128
Táblaszerkezet módosítása	128
Adattábla formai jellemzői	128
Új mezők létrehozása és mezők törlése.....	129
Mező attribútumok (tulajdonságok) beállítása	129
Mezőtulajdonságok beállítása	130
Adatbázis karbantartása	153
Adattábla adatainak módosítása	153
Adattábla adatainak törlése.....	154
Rekordok bevitele.....	155
Összefoglalás	155
ŰRLAPOK.....	156
Űrlap létrehozása.....	156
Űrlapok létrehozása	157

AutoŰrlap alkalmazása.....	157
Feladat	158
Feladat	159
Űrlap létrehozása varázslóval	160
Több táblát kezelő Űrlap	162
SegédŰrlap hozzáadása létező Űrlaphoz.....	163
Feladat	163
Nézetek.....	165
Űrlaptervezés.....	166
Elemek elhelyezése	169
Vezérlőelemek	170
Kötött vezérlőelem létrehozása	171
Kötetlen vezérlőelem létrehozása	172
Számított vezérlőelem létrehozása	173
Vezérlőelem mezőhöz kapcsolása	174
Vezérlőelem formázása.....	177
Vezérlőelem áthelyezése	185
Vezérlőelem méretezése.....	187
Vezérlőelem igazítása	187
Adattal kapcsolatos tulajdonságok	188
Eseményekkel kapcsolatos tulajdonságok	190
A vezérlőelem egyéb tulajdonságai	190
Címkék és beviteli mezők.....	191
Jelölőnégyzet, választókapcsoló, váltógomb	192
Vezérlőelem csoportok.....	192
Feladat	193
Lista és kombinált lista	196
Feladat	196
Parancsgomb	198
SegédŰrlap.....	200
Diagramok.....	201
Kép és más objektumok	206
Bejárési sorrend	209
Több karton kialakítása	209
Ablakkezelő ikonok.....	211
Léptetőgombok.....	211
Görgetősáv.....	211

Szakaszok	212
Szakasz-osztóvonal elrejtése úrlapon	214
Egy vezérlőelem vagy szakasz színei, hatásai.....	214
Beépített formátumok	214
Előugró úrlapok	216
Nem modális előugró úrlap.....	216
Egyéni párbeszédpanel létrehozása	216
Összefoglalás	217
INFORMÁCIÓ-LEKÉRDEZÉS	218
Alapvető műveletek.....	218
Létező adatbázis megnyitása vagy bejelentkezés egy adatbázisba	218
Adott feltételeknek megfelelő rekord megkeresése	220
Egy érték előfordulásainak megkeresése	221
Adatkeresés értéklistán	222
Adatkeresés szűrővel	225
Szűrő használata táblán, lekérdezésben, úrlapon	233
Rekordkeresés a rekordszámmal	235
Mezőre ugrás hosszú rekordban	235
Rekordok rendezése táblában	236
Rekordok rendezése úrlapon	237
Egyszerű lekérdezés létrehozása	237
Lekérdezéstípusok.....	238
Választó lekérdezések.....	238
Paraméteres lekérdezések.....	240
Keresztábrás lekérdezések.....	241
Módosító lekérdezések.....	244
Azonos rekordok megkeresése	248
Azonos rekordok automatikus törlése.....	250
Összefoglalás	252
JELENTÉSEK	253
A jelentések felépítése	253
Jelentés létrehozása	256
Feladat	258
Jelentés módosítása	259
Fejléc és lábléc létrehozása, egyéniesítése	260

Címkék készítése.....	260
Részleges vagy teljes jelentés nyomtatása.....	265
Összefoglalás	269
IRODALOM	270

ELŐSZÓ

Az ECDL (European Computer Driving Licence) – magyarul Európai Számítógép-használói Jogositvány – olyan bizonyítvány, amely tanúsítja, hogy birtokosa sikeresen letett egy információ-technológiai alapismereteket mérő elméleti, és hat számítógép-használói jártasságot mérő gyakorlati vizsgát. Az okmány tehát nem elsősorban az informatikai, hanem a felhasználói ismereteket igazolja, melyet minden európai polgár megszerezhet.

Az eredetileg európai programként indult rendszert, illetve ahhoz hasonlót vezetnek be Kanadában, Ausztráliában, Dél-Afrikában és az Egyesült Államokban is. Itt a vizsgarendszer neve: ICDL – International Computer Driving Licence.

A számítógépes ismeretek napjainkban egyre alapvetőbbé válnak az élet minden területén. Az ECDL tanúsítvány igazolja birtokosának számítógép-használói ismereteit. Az ilyen igazolást jól használhatják azok, akiknek munkája megköveteli a számítógépes ismereteket – függetlenül tudományágtól – diákok, munkavállalók és munkáltatók egyaránt. A vizsgákra való felkészítés pedig hasznos lehet azoknak is, akik kedvtelésből akarják megtanulni a számítógépek használatát.

Az ECDL vizsgákat az ismeretek igazolására eddig több mint 26 országban vezették be. Előreláthatólag 2004-re több ötmillió feletti létszám rendelkezik majd az ECDL-bizonyítvánnyal.

Az ECDL szándéka:

- ✚ az általános számítástechnikai tudásszint emelése a jelenlegi és a leendő munkavállalók körében,
- ✚ a számítógéppel dolgozók munkájának eredményesebbé tétele,
- ✚ az információ-technológiai befektetések hatékonyságának növekedése,
- ✚ a felhasználók megismertetése a legújabb, és a legmagasabb színvonalú módszerekkel.

Az ECDL-bizonyítvány megszerzéséhez szükséges egy elméleti és hat gyakorlati vizsga: it-alapismeretek (elmélet), operációs rendszerek, szövegszerkesztés, táblázatkezelés, adatbázis-kezelés, pre-

zentáció, azonkívül információ és kommunikáció. Sőt az ECDL Start keretében az ECDL-végbizonyítvány megszerzéséhez a hét modul helyett elegendő négy modulvizsgát letenni a nemzetközi bizonyítványhoz. Az ECDL Start kötelező moduljai az operációs rendszerek, a szövegszerkesztés, az információ és kommunikáció, míg a negyedik modul szabadon választható az it-alapismeretek, a táblázatkezelés, az adatbázis-kezelés és a prezentáció közül.

A vizsga modulonként tehető le az arra feljogosított vizsgaközpontokban. A vizsgarendszer felelőse és jogtulajdonosa Magyarországon a Neumann János Számítógép-tudományi Társaság.

A hét vizsga kissé részletesebben:

✚ **Információ-technológia alapismeretek:** Elméleti vizsga az alapvető számítógépes fogalmakban való jártassággal kapcsolatosan és a számítógépek alkalmazási területeinek ismeretéről.

Gyakorlati vizsgák:

✚ **Szövegszerkesztés:** Számítógép segítségével készülő szövegek létrehozása, szerkesztése, formázása, tárolása és nyomtatása. E terület fontosságát kiemeli, hogy napjainkban az írásos dokumentumok nagy részét szövegszerkesztő programokkal állítják elő.

✚ **Táblázatkezelés:** Táblázatok, jegyzékek és listák számítógépes előállítása, kezelése. A táblázatkezelő programok jelentősége azért is nagy, mert ezeken a funkciókon kívül alkalmasak még a számítások, keresések, szűrések elvégzésére, valamint az adatok szemléletes, grafikus bemutatására is. Ennek köszönhetően az ilyen programokat költségvetések, előrejelzések, üzleti és műszaki számítások, pénzügyi jelentések elkészítésére, kisebb adatállományok kezelésére alkalmazzák.

✚ **Adatbázis-kezelés:** A nagy mennyiségű adatok nyilvántartására, gyors és rugalmas kezelésére, elérésére használható. Ilyen igényekkel nap, mint nap találkozhatunk a valós életben.

✚ **Prezentáció és grafika:** A prezentáció elképzeléseink, terveink és más témák látványos előadásában segít. A számítógép támogatásával végzett bemutatók az eredményes kommunikáció eszközévé váltak az üzleti életben és az oktatásban egyaránt. A grafika illusztrációs eszközei, nemcsak az építészeknek, mérnököknek, illusztrátoroknak és grafikusoknak fontosak, hanem

használatuk beépül a szövegszerkesztő és bemutató készítő programokba.

✚ **Információs hálózati szolgáltatások:** A számítógépes hálózatok teszik elérhetővé sokak számára az erőforrásokat és a kommunikációt. Ezek biztosítására napjainkra már az egész világot behálózó kapcsolatrendszert fejlesztettek ki több millió számítógép összekapcsolásával. A modul az információs szupersztráda eredményes használatához szükséges ismereteket nyújtja a felhasználók számára.

✚ **Operációs rendszerek:** A többi modul elvárt szintű alkalmazásához, valamint a számítógép minél több hasznos szolgáltatásának kiaknázásához elengedhetetlenül fontos ismerni a számítógépes rendszert működtető lényeges funkciókat.

Az első vizsga előtt a jelentkező egy vizsgakártyát kap, amelyre minden sikeres vizsgát rávezetnek. Az összes vizsga letétele után a vizsgaközpont a kártyáját elküldi az NJSZT ECDL irodájába, ahol ennek alapján kiállítják az ECDL bizonyítványt. A hét vizsgát a regisztráció megkezdésétől számított három éven belül kell letenni bármelyik hivatalos európai ECDL vizsgaközpontban.

A vizsgakérdéseket bármely szolgáltatótól származó szoftver alapján összeállíthatják. Néhány vizsgának különböző változatai lehetnek a vizsgaközpont felszereltségétől, a rendelkezésére álló eszközöktől függően.

A Mercator Stúdió sorozatával az eredményes felkészülést kívánja szolgálni. Minthogy a vizsgaközpont felszereltsége eltérő lehet, illetve az alkalmazott eszközök az informatikában megszokott módon, viszonylag rövid átfutási idővel cserélődnek, sorozatunk köteteit mindig a leggyakrabban használt rendszereknek megfelelően dolgozzuk át. Eközben azonban mindig ragaszkodunk a Neumann János Számítógép-tudományi Társaság által kiadott syllabushoz.

A sorozat e-book formájában jelenik meg, közvetlen előzményének és ajánlott szakirodalomnak tekinthető a kiadó e témában mára már száz fölé emelkedett köteteinek sora. Szintén kiegészítésként ajánljuk hagyományos „papíros” könyveinket is más kiadók igen fontos példatárait (kiemelve a Kossuth Kiadó ECDL-vizsgapéldatárát). A tárgyalt ismeretek néhány OKJ- (Országos Képzési Jegyzékben szereplő) szakma számítástechnikai feltételeinek is megfelelnek.

A KÖNYV HASZNÁLATA

A könyv kiadásával az egyéni, számítógép felhasználásával végzett tanulást kívánjuk támogatni. Ennek előnye a teljes időbeli megköttöttségtől mentesség, szabad időbeosztás mellett az is, hogy az elektronikus könyvet a képernyő egy részén magunk előtt tartva, a képernyő egy másik részén a tárgyalat alkalmazás futtatásával követhetjük a leírtakat.

Ez a könyv az ingyenes Acrobat Reader 5.0 vagy az Acrobat e-Book Reader segítségével olvasható. Akinek nincs ilyen programja, az letöltheti többek közt a www.adobe.com webhelyről is. Az ilyen típusú könyvek igen előnyös tulajdonsága, hogy a képernyőn megjeleníthető a tartalomjegyzék, amelynek + ikonjaival jelölt csomópontjaiban alfejezeteket tartalmazó ágakat nyithatunk ki. A tartalomjegyzék bejegyzései ugyanakkor ugróhivatkozásként szolgálnak. Ha egy fejezetre akarunk lépni, akkor elegendő a bal oldali ablakrészben megjelenített könyvjelző-lista megfelelő részére kattintani. Sőt az ilyen könyvek teljes szövegében kereshetünk.

A sorozat könyveinek tartalma az NJSZT syllabusához igazodik. A kiadványok összeállításakor a közérthetőség mellett a legfontosabb szempont az volt, hogy sikeresen támogassuk az ECDL vizsgák letételére készülő Olvasót. Minthogy mindegyik kötet sok ismeretet tárgyal, a könnyebb kezelhetőség érdekében néhány olyan tipográfiai megoldást alkalmaztunk, amelyek felhívják a figyelmet a könyv speciális funkciójú részeire.

Ezek egy részét újabban a „papíros” könyvek margóin helyezik el, ami ez elektronikus könyv használatát nemcsak megkönnyítené, hanem néha bizony megnehezítené is. Ezért helyettük a könyvben való tájékozódást segítő csak a bekezdés elején megjelenő szimbólumokat, illetve háttérszínezést alkalmaztunk. A jelek segítségével könnyebben megtalálhatók az új ismereteket leíró részek, a célok és a feladatok. Mindegyik ECDL kötetünkben, mindegyik modul tárgyalásakor azonos jelöléseket használtunk. A parancsok és a párbeszédpanelek nevét **félkövéren**, a párbeszédpanelek listáiban szereplő elemeket, illetve könyvtárakat, mappákat *dőlten* szedtük. A billentyűket és kombinációikat bekereztetve jelöljük.

A könyv részeit jelző rajzok és jelentésük:

Célkitűzés. A fejezetek elején bemutatjuk a fejezet végigolvasásával, ismereteinek elsajátításával, gyakorlatainak, feladatainak megoldásával elérendő célt. A fejezet csak a célhoz vezető úthoz szorosan kapcsolódó és a korábbi fejezetekben tárgyalt ismeretekre alapozó ismeretanyagot tartalmaz. Amennyiben ez a célkitűzés elolvasása alapján ismertnek tűnik, ugorjunk a következő fejezethez.

Időtartam. A célkitűzést követően minden tanulási egység megkezdésekor bemutatjuk, átlagosan mennyi idő szükséges az adott tananyag elsajátításához. A becsült időtartam az összes feldolgozási időre vonatkozik, amelyet érdemesebb több részre bontva teljesíteni. A rész időtartamokat mindenki tetszése, képességei és előismeretei szerint maga válassza meg.

Új ismeretek. Ezzel a jellel hívjuk fel a figyelmet egy korábban nem tárgyalt ismeretre. Persze a teljesen kezdők számára minden újdonság lehet, mégis ezt a jelet csak a legfontosabb esetekben alkalmaztuk. Ahol ez a jel szerepel, rendszerint leíró magyarázat mutatja be az új fogalmakat, ismereteket.

Közösen oldjuk meg. A kötetben számos feladat szerepel. A mellékelt szimbólummal jelöljük azokat, amelyekhez részletes megoldási kulcsot is adunk. Ezekben lépésről-lépésre leírjuk a feladat megoldásához vezető utat, alkalmazandó fogásokat. Természetesen hasznosabb, ha a feladat kiírása után előbb magunk próbáljuk a megoldást megkeresni, és csak ha megakadtunk, akkor nézzük meg a bemutatott megoldást.

Önállóan oldjuk meg. A mellékelt szimbólummal jelöljük azokat a feladatokat, amelyeket a fejezet korábbi részeinek elolvasása után az Olvasó önmaga is meg tud oldani. Ha mégis nehézségei támadnak, akkor lapozzon a fejezetben előrébb, mert a megoldás ott megtalálható. Az ilyen feladatok alkalmasak a megszerzett tudás ellenőrzésére is.

Több megoldás is van. Rendszerint több megoldás is alkalmazható egy-egy feladat esetében. Ezzel a szimbólummal jelezzük, hogy a feladat több megoldását is bemutatjuk. A több megoldás közül általában első helyen mutatjuk be azt, amelyet gyorsasága vagy egyszerűsége miatt gyakrabban

alkalmaznak. Ilyen esetekben legalább az egyik megoldást el kell sajátítani.

Elértük a célt. A fejezet végén összefoglaljuk a megszerzett ismereteket. A szimbólum jelzi, hogy megoldottuk a fejezet elején kitűzött feladatokat. Az összefoglaló segít elhelyezni az új tapasztalatokat és fogalmakat az ismeretek rendszerében.

Megjegyzés. A szimbólum jelzi az adott témához kapcsolódó fontosabb és szélesebb körű információt. Ezeket rendszerint a „papíros” könyvek a margón helyezik el.

Trükk, ötlet. A témához kapcsolódó speciális megoldást mutat be. A tárgyalt eljárás rendszerint az ECDL vizsganyagon túlmutató hasznos fogás, ami az Olvasó részére a teljesség, a jobb megértés, vagy egyenesen a számítógépes szoftverüzemeltető képesítés megszerzése céljából ajánlatos.

Tanulási tanácsok

Bár az ECDL vagy egy szoftverüzemeltető vizsgára készülők rendszerint már többféle ismerettel rendelkeznek, köztük tanulási tapasztalatokkal is, de az elektronikus könyv használata minden bizonnyal számukra is tartalmaz újdonságokat.

A tanulást ezért mindenképpen a könyv kezelésének elsajátításával, szerkezetének megismerésével kezdjük. Olyan ablakméretet és nagyítást állítsunk be *e-book* vagy *Acrobat Reader* programunkban, amely biztosítja a megerőltetés nélküli, kényelmes olvasást, szükség esetén az olvasó ablaka mellett a feladatok kipróbálását is. A gyors tájékozódás érdekében használjuk a tartalomjegyzéket, könyvjelzőket, illetve az olvasók beépített keresőszolgáltatásait.

A fejezetek logikus, a programokat kezelő felhasználók ismereteinek, a funkciók használatának sorrendjében követik egymást.

Az ismeretek elsajátításához tűzzünk magunk elé ésszerű, be tartható határidőket. Az egyes fejezetek és feladatok között ne tartunk túlságosan nagy szüneteket, mert gyakorlás nélkül hamar felejtünk. Minden feladatot oldjunk meg, szükség esetén és az ismeretek rögzítése érdekében többször ismételjünk.

BEVEZETÉS

Az 5. ECDL modulról

Az *Adatbázis kezelés* modulban a jelöltnek bizonyítania kell, hogy érti az adatbázisok lényegét és képes a személyi számítógépen lévő adatbázis használatára. A modul két részből áll; az első rész a jelöltnek azt a képességét méri, hogy képes-e egy az adatbázis elméleti és gyakorlati megtervezésére egy általánosan használt adatbázis kezelő segítségével; a második rész azt vizsgálja, tudja-e alkalmazni az adatbázis kezelő alkalmazás rendezési és kiválasztási eszközeit és a lekérdezéseket egy meglévő adatbázis adatainak kinyeréséhez.

A vizsgáról

A modul azt méri fel, hogy a vizsgázó létre tud-e hozni egy kisebb adatbázist standard adatbázis programcsomag segítségével, valamint egyszerű lekérdezéseket és jelentéseket készíteni létező adatbázisból. A vizsga két feladatból áll, mindkettőt meg kell oldani.

Az első feladatban a vizsgázónak egy meghatározott célra saját adatbázist kell felépítenie, meg kell határoznia a rekordok szerkezetét, és adatokat kell bevinnie.

A második feladatban a vizsgázónak le kell töltenie egy adatbázist és lekérdezések segítségével válaszolnia kell az adatokról felteht kérdésekre.

Egyszerű adatbázis tervezése

- Rekordok szerkezetének kialakítása.
- Adatok bevitele az adatbázisba.
- Adatok megszerkesztése.
- Új adatsorok beillesztése.
- Rekordok törlése.
- Adatbázis-kulcsok meghatározása.

Létező adatbázis behívása vagy belépés egy létező adatbázisba

- ✚ Adatok bevitele az adatbázisba.
- ✚ Adatok szerkesztése.
- ✚ Új rekordok beillesztése.

A következő részfeladatok fordulhatnak elő a feladatokon belül:

- ✚ Adatok megkeresése, kiválasztása és osztályozása megadott kritériumok szerint.
- ✚ A kiválasztott adatok meghatározott sorrendben történő megjelenítése a képernyőn és jelentésekben.
- ✚ Az adatbázis szerkezetének módosítása.
- ✚ Súgó funkciók használata

Értékelés

A rendelkezésre álló idő 45 perc. Minden feladatot meg kell oldani, az elégséges szint eléréséhez 80%-os teljesítmény kell.

A könyv fejezetei

A könyv fejezetei a tárgyalt témakör nehézsége és a korábbi feladatokban szerzett jártasság elvárása alapján egymásra épülnek. Segítségükkel a teljesen gyakorlatlan felhasználó fokozatosan sajátíthatja el az adatbázis-kezeléshez szükséges ismereteket. A fejezetek tehát építenek a korábbi fejezetekben megszerezhető tapasztalatokra. A didaktikai vezérlő elv: fokozatosan, az egyszerűtől a bonyolultig.

Az összeállított feladatok részben a valós életben előforduló eseteket példázzák, részben azt a szándékot tükrözik, amellyel saját és mások oktatási tapasztalatai alapján az ismeretfeldolgozási nehézségek felbukkanásákor szeretnénk támogatást nyújtani. A témák mégoly közérthető tárgyalása is csak akkor követhető, és a megszerzett ismeretek akkor rögzülnek, ha működés közben sajátíthatják el a program alkalmazását, valamint meggyőződhetnek a feladatmegoldás hasznosságáról.

Ennek érdekében a fejezeteket célkitűzéssel kezdjük, amelyben tömören bemutatjuk az adott fejezetben elérhető ismeretszintet, annak rendeltetését és a későbbi hasznosítását, vagyis a megismert funkciók beépülését a többi feladat és általában a táblázatkezelés sorába. A célkitűzést követően megadjuk a fejezet elsajátításához szükséges az átlagos feldolgozási időt is. A ténylegesen szükséges idő természetesen az egyéni képességek, adottságok, illetve gyakorlat, korábbi ismeretek függvénye.

Összefoglalás

A könyv elolvasása, illetve a feladatok elvégzését követően az ECDL vizsgafeladatok minden bizonnyal sikeresen megoldhatók. Ugyanakkor azt is megemlíjtük, hogy ez a szint bár a mindennapokban rendszerint elegendőnek bizonyul, de a programhasználatnak csak egy jó közepes szintjét jelenti. Ennél magasabb szintre csak rengeteg gyakorlással, a sűgő és a szakirodalom böngészésével juthatunk. Így tehetünk szert olyan ismeretekre is, amelyekről részint az ECDL szintet meghaladó volta, részint a könyv kötött terjedelme miatt nem szólhattunk. Említést érdemel a program testre szabása, a kimutatások és kimutatásdiagramok készítése, az egyéni párbeszédpanelek, a csoportos munka, a Visual Basic programozás stb.

Megnyugtató lehet viszont, hogy a tárgyalt ismeretek szinte csak kis változtatással alkalmazhatók más adatbázis-kezelőkben is, nemcsak az itt bemutatott Office XP tag, azaz az Access 2002 esetében (például a StarOffice-ban, a Works-ben stb.). Minél magasabb szintű ismeretekre teszünk szert ugyanis, annál inkább várható, hogy a különféle konkurens programtermékeknél eltérő megoldást alkalmaznak, ha egyáltalán kidolgozták az adott probléma megoldását (például a kimutatások készítése az Access sajátossága).

AZ ALKALMAZÁS HASZNÁLATA

E bevezető célja a kezdő programhasználók megismertetése az Office 2003 részeként kifejlesztett, de önállóan is forgalmazott és telepíthető Access 2003 program indításával, alapvető beállításával és a programkörnyezet főbb elemeivel. A fejezetben ismertetett információk megalapozzák a program későbbi biztos használatát, ezért ismeretük elengedhetetlenül fontos.

Az ECDL 5. moduljával foglalkozó a tananyagban a Microsoft Access 2003 programmal ismerkedünk meg, amely a Microsoft Office 2003 Professional változatának tagjaként napjaink egyik legelterjedtebb adatbázis-kezelő programjává vált. Mivel a továbbiakban tárgyalt programfunkciók célja, szerepe a korábban bemutatott programok eljárásaival szemben mindenki számára nem feltétlenül azonnal érthető, az egyes részek előtt külön kiemeljük a tárgyalt eljárás hasznosságát, alkalmazási körét.

A fejezet feldolgozásának becsült átlagos ideje négy óra. A terjedelem miatt érdemes félórás részekre bontani.

Fogalmak magyarázata

Mindennapi életünk során számtalan információ ér bennünket, amelyeket megjegyzünk, tárolunk, összekapcsolunk más információkkal, adatforrásokkal. A nagyobb tömegű adat kezelése, tárolása, megfelelő sebességű visszakeresése már számítógépes megoldást igényel. Kisebb adatmennyiségnél még elfogadható a hagyományos „kartonos” megoldás, azonban ha biztonságos, gyors, könnyen kezelhető eszközt szeretnénk, akkor már kis adatmennyiségnél is szóba jöhet az informatikai módszer. A gazdasági és társadalmi élet minden szegletében találkozunk adattárolással.

Az *adatbázis* tágabb értelemben egy olyan halmaz, amelynek elemei – az *adatok* és azok *állományai* – egy meghatározott tulajdonságuk alapján összetartozónak tekinthetők.

Az *adatbázis-kezelők* feladata ezen adatok rendezése, a köztük lévő kapcsolat nyilvántartása, az adatokhoz hozzáférés szabályozása, az adatok védelme, az integritás megőrzése, az adatok módosíthatóságának, lekérdezésének biztosítása, különféle szempontok szerinti kigyűjtése, válogatása és egyéb statisztikai funkciók. Az Access programot e feladatok teljesítésére alkották meg.

Az adatbázis-kezelőkkel megoldandó feladatok általános jellemzői tehát a nagy adatmennyiség kezelése, az adatok közötti kapcsolat, a szerkezet rögzítése, illetve a tárolt adatokkal végzendő, fentiekben részletezett műveletek.

Az adatok egy egyedre vonatkoznak, az adatbázisban minden egyes egyedet hasonló tulajdonságokkal jellemezhetünk. Egy másik adatbázisban ugyanazt az egyedet más tulajdonságok írhatnak le. Például egy adatbázisban előfordulhatnak személyek, mint egyedek. Egy kórház adatbázisában más tulajdonságok jellemzik a beteget, a kórház dolgozóját (holott személy szerint ugyanaz az ember lehet mind a két adatállományban) stb.

Igen fontos megjegyeznünk, hogy egy gondosan megtervezett és karbantartott „napra kész” adatbázis hatalmas értéket képvisel, már csak az adatrögzítésbe fektetett energia és sok más tényező következtében. Ugyanakkor az adatbázis sérülése, elvesztése végzetes is lehet, sokszor nem pótolható. Ezért mindig gondoskodjunk biztonsági mentésekről.

Az adatbázis-kezelővel végzett műveleteknek köszönhetően az adatkezelési tevékenység kevesebb munkával (adatrögzítéssel, programozással) jár, így kevesebb a hibalehetőség is. A kevesebb programozás jóval olcsóbb üzemeltetést is jelent. Minden program, amely az adatbázishoz hozzáfér, ugyanazokkal a naprakész adatokkal dolgozik. Az egyszeres tárolás kevesebb tárolókapacitás igényel jár.

Adatbázis

Az adatbázis egy adatmodellel leírható, adott céllal gyűjtött adatok összessége. Az adatbázis szerkezetét írja le az adatmodell.

Az adott céllal, egy meghatározott témakörrel kapcsolatos információk lehetnek például a vevői megrendelések, számlázási, készlet-, termék-, ügyfél-nyilvántartási adatok stb. Az adatbázist számítógép nélkül, illetve részlegesen „gépesítve” is nyilvántarthatjuk, ekkor azonban a tárolóhelyek, vagy fájlok adminisztrációja sokkal körülményesebb és számos szubjektív hibaforrást rejt magában.

Az azonos típusú információkat korábban külön-külön fájlokban tároltuk, amelyek magukba foglalták a fájlok közti kapcsolatokat is. Minden fájlban egy-egy egyed típusra vonatkozó információt tárolunk. Egyed típus lehet például a *termék* vagy a *beteg*.

A fájlok legkisebb, önállóan kezelhető, feldolgozható részei a rekordok, amelyek az egyed jellemzők konkrét előfordulásainak adatait tartalmazzák. Az egyes egyed típusok tulajdonságait összefoglaló rekordokban a tulajdonsághoz tartozó adatok a mezőkbe kerülnek. A *termék* egyed típushoz tartozó, külön mezőben tárolt tulajdonságok lehetnek például a termék neve, egységára, tömege, és egyéb jellemzői. A *beteg* egyed típushoz tartozó, külön mezőben tárolt tulajdonságok lehetnek például a beteg azonosító adatai (név, személyi szám, tb. törzsszám, cím), születési éve, neme, súlya stb.

Az adatbázis-rendszerrel szemben támasztott követelmények:

- ◆ biztosítsa nagy mennyiségű adat hatékony kezelését,
- ◆ egyszerre több felhasználó is használhassa,
- ◆ őrizze meg az adatok integritását, feleljen meg a megadott szabályoknak,
- ◆ nyújtson adatvesztés elleni védelmet,
- ◆ tegye lehetővé az egyes felhasználók hozzáférési jogainak szabályozását,
- ◆ továbbfejleszhető legyen.

Adatmodell

Az adatbázis szerkezetét az adatmodell egyértelműen határozza meg. Az adatmodell írja le az adatok típusát, kapcsolatát, a korlátozó feltételeket és az adatkezelési műveleteket.

A mai gyakorlatban elterjedten használják a következő négyféle logikai adatmodellt:

- ◆ A *hierarchikus adatmodell* az adatokat fa struktúrában ábrázolja. Az adatokat rekordokba rendezi, a rekordok között „szülő-gyerek” kapcsolat van. Így egy szülőhöz több gyerek, de egy gyerekhez egyetlen szülő tartozhat. Ehhez hasonló a DOS könyvtár-, illetve a Windows mappaszerkezete. Nagyobb, több ezer rekordot tartalmazó adatbázisoknál a keresés és az összetettebb műveletek hosszabb ideig tarthatnak.
- ◆ A *hálós adatmodell* a hierarchikus adatmodell továbbfejlesztéseként jött létre. Az adatokat szintén rekordokban tároljuk, az adatmodellt gráffal szemléltetjük. A rekordok közti kapcsolatok vertikális és horizontális irányúak is lehetnek, így adatmodell rendszerek leírására is alkalmasak. Itt egy gyereknek több szülője is lehet. Ilyen adatszerkezettel dolgozik több nagygyépes adatbázis-kezelő.
- ◆ Az *objektum-orientált adatmodell* objektumokként képezi le az egyedeket. Az azonos tulajdonságokkal rendelkező objektumokat csoportokba soroljuk, mely csoportok tulajdonságokkal, attribútumokkal rendelkeznek. Az attribútumokat adatként kezeljük. Ez az adatmodell a bonyolult kapcsolatok ábrázolására alkalmas.
- ◆ A *relációs adatmodell* az adatokat táblázatokban rendszerezi, a táblázatok között logikai kapcsolat van. A táblázat oszlopai és sorai teljesítik a következő feltételeket:
 - minden oszlopnak egyértelmű neve van (a név egyedi, nem fordulhat elő a táblában még egyszer),
 - minden sorban ugyanazok az oszlopok vannak (azaz a sorok – rekordok – egyforma hosszúak),
 - az oszlopokban található adatok meghatározott értéket vehetnek fel,
 - az oszlopok soronként csak egy értéket vehetnek fel,
 - a táblázatot a neve egyértelműen azonosítja (ez a név is gyedi, tehát az adatbázisban nem lehet két azonos nevű tábla).

Relációs adatmodellt használnak a személyi számítógépeken igen elterjedt adatbázis-kezelő programok, mint a dBase, Clipper, Oracle, Ingres, Progress, illetve a kötetünkben tárgyalt Microsoft Access is.

A relációs adatmodell alapfogalmai

Az **adatbázis** az adatok és a köztük lévő összefüggések rendszere, amelyet egymás mellett tárolunk. Az adatbázis hatékony kezelését csak jól átgondolt szerkezet biztosítja.

A relációs adatmodell fő alkotóelemei az egyes egyedeket tulajdonságaikkal leíró táblák, valamint a táblák közötti kapcsolatok.

Az **egyed** az, amit le akarunk írni, amelynek az adatait tároljuk és gyűjtjük az adatbázisban.

Az **attribútum** vagyis tulajdonság az egyed valamely jellemzője. Ez egyed az attribútumok összességével jellemezhető.

A **tábla** foglalja össze a logikailag összetartozó adatokat. A tábla oszlopokból (mezőkből) és sorokból (rekordokból) áll. Annyi sor található egy táblában, ahány konkrét egyed-előfordulást tartunk nyilván (például árucikket vagy beteget)

A **mező** az adatbázis egy oszlopa, amely az adatok, vagyis az egyedek tulajdonságértékeinek tárolására szolgál. Az adat a jelentésétől megfosztott információ, vagyis csak például a tömeget jelzőszám (az adat értelmezésében a mező neve segít).

Az **elemi adat** a táblázat celláiban szereplő érték, vagyis az egyed egy konkrét tulajdonsága.

A **rekord** az adatbázis egy sora, amely az egymással összefüggő adatokat tárolja. A rekordok tehát egymástól több mezőjükben különbözhetnek, több mezőjük tartalma lehet azonos, minthogy különböző egyedek jellemzőit tárolják. Egy fontos dologban mindegyik rekord különbözik a másiktól, mindegyik rekord egyedi azonosítóval rendelkezik.

A **reláció** az adatbázisban található táblák közötti logikai kapcsolat. Az egymással tartalmilag összefüggő táblák közötti kapcsolatot a mindkét táblában előforduló tulajdonságok biztosítják.

A táblák közti **kapcsolatok** az egyedek egymáshoz való viszonyát írják le. Az egyedek közti kapcsolatot háromféleképpen írhatjuk le.

- ◆ *egy az egyhez (1:1) kapcsolat:* az egyik tábla egy eleméhez a másik tábla pontosan egy eleme kapcsolódik
- ◆ *egy a többhöz (1:N) kapcsolat:* az egyik tábla egy eleméhez a másik tábla több eleme is tartozhat

- ◆ *több a többhöz (N:M) kapcsolat*: bármely tábla elemeihez a másik tábla tetszőleges számú eleme tartozhat

Az **Elsődleges kulcs** a táblázat rekordjainak egyértelmű azonosítója, értéke egyedi, kulcsattribútumnak is nevezik. Előfordulhat, hogy több tulajdonság együttes alkalmazásával összetett kulcsot kell képeznünk.

Idegen kulcs: olyan azonosító amelynek segítségével egy másik táblázat elsődleges kulcsára hivatkozhatunk.

Az **anomáliák** egy nem megfelelő modellből eredő problémák, elmentmondások. Egy relációs adatbázisban a következő anomáliák léphetnek fel:

- ◆ **Bővítési anomália**: ha egy rekord felvételekor a már korábban tárolásra került információkat is újra be kell vinni.
- ◆ **Törlési anomália**: amikor az elem megszüntetésekor a nem hozzá tartozó információk is elvesznek.
- ◆ **Módosítási anomális**: amikor az elemi adat módosulásakor az adatbázisban az elemi adat összes előfordulási helyén el kell végezni a módosítást.

Az adatbázis táblái közötti kapcsolatok célja

Az Access az összes információt egy adatbázis-állományba vonja össze. A fájlban belüli táblák tartalmazzák az adatokat. Minden típusú információ számára egy külön táblát hozunk létre. A táblák közötti kapcsolatokat a kapcsolómezők biztosítják. Az információk így minden egyedre egyértelműen kinyerhetők, ugyanakkor biztosítható, hogy a minimális redundanciával tároljunk, vagyis elkerülhetők a felesleges adatismétlődések. Szemben például az adatok egy táblázatkezelőben történő tárolásával, ahol az összes leíró tulajdonság soronként ismétlődik.

A táblákban tárolt adatok megtekintésére, bővítésére és frissítésére az űrlapok szolgálnak. Az űrlap szerkezetét, elrendezését az Űrlap Varázslóval vagy akár saját kezűleg is kialakíthatjuk. Az űrlapok felhasználhatók a kívánt adatok megkeresésére is. Űrlapok alkalmazásával ezek a műveletek jelentősen leegyszerűsödnek. Egy űrlap megnyitásakor az Access program a táblák adatait olvas-

sa ki, majd azokat az általunk meghatározott formában jeleníti meg a képernyőn.

A táblák közötti összefüggések és keresőfeltételek megadásával készítjük a lekérdezéseket. A lekérdezés segítségével egyszerre több tábla adatait is vizsgálhatjuk, egyszerre frissíthetünk, vagy törölhetünk több rekordot, illetve beépített és egyénileg megadott számításokat végezhetünk a rekordok adatainak felhasználásával. A lekérdezések alapjául más lekérdezések eredményei is felhasználhatók. Az adatok kigyűjtésének, speciális feldolgozásának eredményét jelentések formájában nyomtatjuk ki. Készíthetünk olyan jelentést, amely adatokat egyesít és összegez, vagy akár olyat, amely egy speciális formátumban borítékokat címez meg, árucímkeket nyomtat.

Az Access adatbázis-kezelő objektumai tehát a táblák (*Tables*), űrlapok (*Forms*), lekérdezések (*Queries*), jelentések (*Reports*), valamint a makrók (*Macros*) és az adatbázishoz tartozó – a legújabb változatban Visual Basic nyelvű – programokat tartalmazó modulok (*Modules*), és az Access XP-ben megjelent, Interneten keresztüli adatbázis-kapcsolatot biztosító adatelérési lapok (*Pages*).

A **normalizálás** folyamata során az adatbázisból kiküszöböljük a különféle anomáliákat, a redundanciát (a felesleges és káros adat-többszörözést), csökken a tárolási igény, az adatbázis logikailag áttekinthetőbb lesz. Minimális redundanciára a táblák közötti kapcsolatok biztosítása érdekében mindig szükség van (mivel a kapcsolatba hozott tábláknak tárolni kell ugyanazt az azonosítót).

Szabályok definiálása

Az Access a táblák közötti kapcsolatok érvényességének biztosítása érdekében fontos szabályok betartására ügyel. Így ellenőrzi az egyedi azonosítókat, a kapcsolómezőket, tehát ezek létrehozását, törlését is, amely a kapcsolatok megszakadását eredményezné.

Az adatbázisok megtervezésénél alkalmazandó szabályok is sokat jelentenek az adatbázis létrehozása és üzemeltetése során, ezekkel a következő részben (kicsit, az ésszerűség mértékéig túlélve az ECDL követelményeken) foglalkozunk.

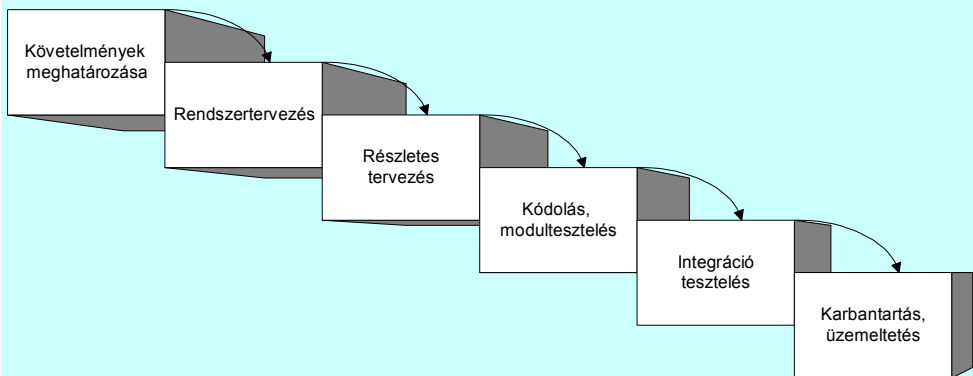
Adatbázisok tervezése

Csak akkor remélhetjük, hogy a programmal létrehozott adatbázisunk megfelelően eredményesen, pontosan és hatékonyan fog működni, ha még az Access betöltése előtt alaposan átgondoljuk a megoldandó feladatot, meghatározzuk a tárolandó egyedtípusokat, az alkalmazás szempontjából fontos tulajdonságaikat stb., megtervezük az adatbázist. Például egy kórházi betegnyilvántartás szempontjából a személy egyedtípus fontos tulajdonsága a kórelőzmény, a vérnyomás stb. nem lényeges viszont, hogy hány órát dolgozott az adott hónapban. Egy béradatokat számoló, nyilvántartó alkalmazásban pedig éppen ez a tulajdonság a meghatározó.

Információs rendszerek elemzésénél több elfogadott rendszer-életciklus-modell van forgalomban. Röviden ismertetjük legalább az egyiket, az úgynevezett *vizesés életciklus-modellt*, mert a későbbiekben olyan fogalmakról, kifejezésekről ejtünk szót, amelyek megértéséhez legalább erre szükségünk van. Ezt az életciklus modellt támogatja egyébként az Oracle is, a Designer 2000-ről szóló anyagaiban.

Az 1. ábrán látható modell alkalmazása kézenfekvő. Minden fejlesztési szakaszból vissza lehet lépni az előző szakaszba és így fokozatosan közelítve érjük el a megoldást (ez kissé hasonlít egy másik, a bonyolultabb rendszerekhez kidolgozott spirális életciklus-modellre).

1. ábra. A vizesés életciklus-modell

A következőkben nyolc alapvető lépésben ismertetjük azt a módszert, amelyet az Access adatbázis tervezésénél alkalmazhatunk.

1. lépés: Követelményelemzés

Az első lépésben a megoldandó feladatot, az adatbázis célját, az alkalmazás rendeltetését határozzuk meg. Legelőször vizsgáljuk meg az alkalmazási területet, hogyan oldják meg hagyományos eszközökkel a feladatot. Milyen adatokat kapnak a felhasználók, hogyan dolgozzák azokat fel, mi az eredmény, milyen jelentések készülnek, vagyis milyen információkhoz szeretnének jutni az adatbázisból. Vizsgáljuk meg a hasonló felépítésű, szerepű, működő adatbázisokat. Tapasztalatainkat írásban rögzítjük. Készítünk „interjúkat” az adatbázis leendő használóival, gyűjtjük össze az adatok felvételére jelenleg használt űrlapokat. Tudjuk meg, milyen információkhoz szeretnének jutni az adatbázisból. Ezek alapján határozzuk meg, hogy milyen témákról, egyedtípusokról kell adatokat tárolni (táblák), és milyen adatokat kell tárolni az egyes témákról (a táblák mezői). Az adatbázis tervezés elmélete szerint ezzel határozzuk meg az adatbázis belső szerkezetének kialakításához szükséges elemeket. Az első lépésben alkalmazhatók tehát a hagyományos technikák:

- ◆ a dokumentumok megvizsgálása, áttekintése,
- ◆ interjúkészítés,
- ◆ kérdőívek kitöltése, feldolgozása,
- ◆ megfigyelés,
- ◆ mérés.

A fogalmi adatmodellezés célja, hogy a megvalósítandó rendszerrel kapcsolatosan összegyűjtött nagy tömegű rendszerezetlen adat, tény, űrlap, jelentés halmazát egyértelmű, minél kevesebb felesleges ismétlődést (redundanciát) tartalmazó, de az alkalmazás szempontjából teljes, azaz minden lényeges adatot tartalmazó formába öntsük. A fogalmi adatmodellezés egyik eredménye az adatbázis-hoz szükséges táblák meghatározása. Még ezt is a hagyományos módszerrel – az Access program használata nélkül – végezzük.

A fogalmi séma megalkotásakor ügyelnünk kell arra, hogy a séma tartalmazza az összes adatbázisban tárolandó információt, teljes

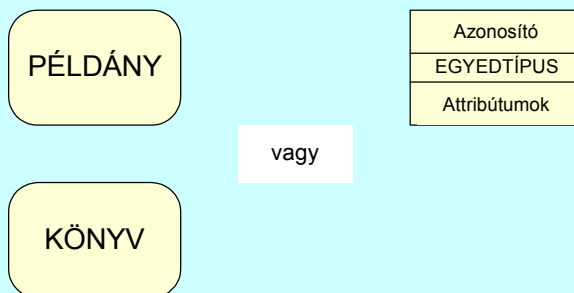
legyen és ellentmondás-mentes, független legyen a megvalósítási környezettől (a felhasználói felülettől), a célterület lényegi oldalával foglalkozzon (a lényegtelen elemek kimaradnak), egyértelmű jelöléssel mutassa be az összefüggéseket, egyszerűen ellenőrizhető, a feldolgozási folyamat nyomon követhető legyen.

Az alkalmazott módszerek az *entitás* (más szóval *egyed*) – *attribútum* (más szóval *tulajdonság*) – *kapcsolat* modellt használják. Szabatos tárgyalásnál megkülönböztetik e három fogalom *típusát* és *példányát* (más szóval a típus egy konkrét előfordulását), nekünk most elegendő általában említeni e három fogalmat, amellyel dolgozunk, és amelyet az adatbázisban tárolni kívánunk. A logikai adatmodell készítésekor határozzuk meg az entitásokat, attribútumokat és kapcsolatokat.

2. lépés: Entitások, táblák meghatározása

A célterület egy jól meghatározható, minden mástól megkülönböztethető fontos objektuma, amelyről az információt tárolni akarjuk. Az entitást egyednek is nevezzük.

Egy információrendszer például a kórházi nyilvántartás, amely a következő entitásokkal foglalkozik: betegek, kórtermek, betegségek, vizsgálatok. Egy (entitás-) egyedtípus a beteg, példánya lehet például Kiss Jenő és a hozzátartozó információk. Fizikailag egy entitást egy táblában tárolunk. A tábla soraiba (rekordjaiba) kerülnek az entitáspéldányok, azaz az egyedtípusok tényleges előfordulásai, a rekord mezőibe (oszlopokba) az attribútumok. Szokásos ábrázolási konvenciókat mutat be a 2. ábra.

2. ábra. Egyedtípus ábrázolási formák

Ügyelnünk kell arra, hogy egy táblában ne legyen kétféle információ, és egy információ ne szerepeljen több táblában, a táblákban egy adott témára vonatkozó információ legyen. Csak egy helyen kell frissíteni az adatokat, ha egyetlen táblában tároljuk. Ha minden táblában külön témára vonatkozó adatok vannak és az egy témára vonatkozó adatok egy táblában szerepelnek, akkor az egyes témákra vonatkozó adatokat egymástól függetlenül lehet törölni vagy megtartani. Ha például a kölcsönzők adatait (nevét, címét, munkahelyét, telefonszámát) külön táblán kezeljük a rendelésektől és a kikölcsönzött könyvektől (ISBN szám – mint azonosító, író, cím, kulcsszavak), törölhetünk egy rendelést, és megtarthatjuk a kölcsönző adatait.

3. lépés: Attribútumok, mezők megadása

A következő lépésben a táblákat felépítő mezőket, vagyis az entitás attribútumait határozzuk meg. Az attribútumok az egyedtípusok jellemzői, egy jól meghatározható tartományból kapnak értéket. Minden tábla csak egy témára vonatkozó információt és a tábla minden mezője a tábla témájára vonatkozó egyedi információt tartalmaz. Egy kölcsönzőket tartalmazó tábla mezői lehetnek például a munkahely, a cím, a város, az ország és a telefonszám mezők.

Az attribútumok lehetnek:

- ◆ kulcs, vagyis egyedi azonosító, amely egyértelműen azonosítja az egyedet,
- ◆ egyszerűek vagy összetettek (például az irányítószámból, városnévből, közterület azonosítóból stb. álló cím),
- ◆ a harmadik normálforma-elemzés előtt még lehetnek ismétlődők (többértékűek),
- ◆ alap vagy származtatott értékek (amelyeket más alapadatokból vezetünk le).

A mezők meghatározásakor ügyeljünk a következőkre:

- ◆ minden szükséges adatot vegyünk fel,
- ◆ vonatkoztassunk közvetlenül minden mezőt a tábla témájára,
- ◆ hagyjuk ki a származtatott vagy kalkulált adatokat.
- ◆ az összetett attribútumokat bontsuk fel, azaz tároljuk az információt a legkisebb egységek szerint (például külön a családnevet és a keresztnévet).

4. lépés: Az azonosítók meghatározása

A táblák közötti kapcsolatok kialakításához, valamint a megfelelő színvonalú visszakereséshez követelmény a táblákban tárolt információ egyértelmű azonosítása. Így például a kölcsönzött összekapcsolhatjuk a kölcsönzött tárggyal. Minden táblában lennie kell egy olyan mezőnek vagy mezőcsoportnak, amely egyedileg azonosítja a tábla összes rekordját. Az e feltételnek megfelelő mező vagy mezőcsoport neve az elsődleges kulcs. Ha az elsődleges kulcsot több mező csoportja alkotja, akkor összetett azonosítóról beszélünk.

A relációs adatbázis-kezelő rendszerek hatékonysága, a különböző táblákban tárolt információk gyors megkeresése és összegyűjtése lekérdezések, űrlapok és jelentések segítségével a megfelelően megválasztott elsődleges kulcsnak is köszönhető. Az Access programban háromféle elsődleges kulcs alkalmazható: számláló, egyetlen mező és több mező.

Számláló típusú elsődleges kulcs

Ez a legegyszerűbb elsődleges kulcs. Ekkor a Számláló mezőt állítjuk be úgy, hogy az minden egyes rekordnak a táblához hozzáadásakor egy sorszámot írjon be. Ha egy újonnan létrehozott táblát egy elsődleges kulcs megadása nélkül próbálunk menteni, akkor az Access lehetőséget biztosít egy Számláló típusú elsődleges kulcs létrehozására. A kulcs típusa, mérete befolyásolja a sebességet. Ha a táblát adatbázis-többszörözéssel kívánjuk használni akkor hosszabb kulcsot alakítunk ki, hogy az egyes kópiákban az új rekordok mindenképpen eltérő azonosítót kapjanak. A szélsőségesen nagy, 128 bites kulcs megadása (Többszörözési azonosító mezőmérettel) lassíthatja a futást.

Egyetlen mezőből álló elsődleges kulcs

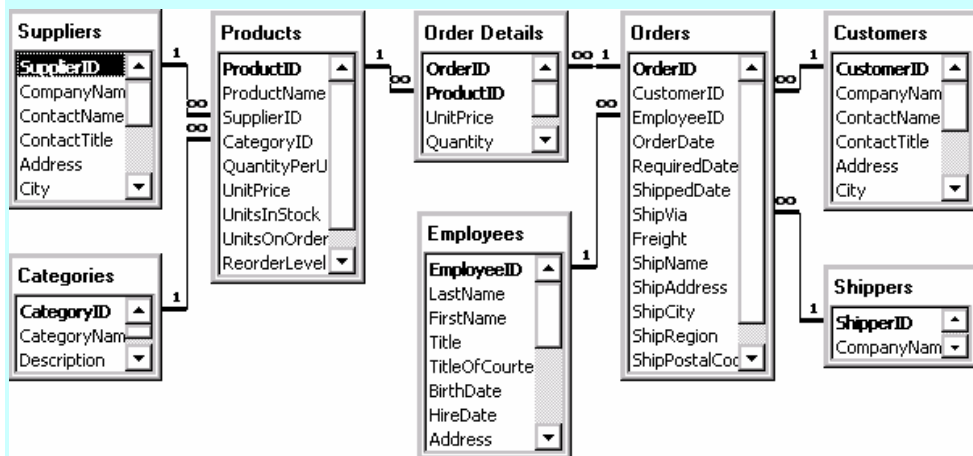
Az egyedi értékeket, például leltári azonosítószámot tartalmazó mezőket is kijelölhetjük elsődleges kulcsként. Nem minden esetben van ilyen mezőnk. Ha az elsődleges kulcsként kijelölt mezőben többször előfordul ugyanaz az érték, akkor az Access nem állítja be az elsődleges kulcsot (utóbb pedig nem engedi meg az elsődleges kulcs ismétlődését). Az ilyen, úgynevezett kettős adatokat tartalmazó re-

kordok kereséséhez lefuttathatjuk az *Azonosakat kereső* lekérdezést. Bővítjük a rekordot egy *Számláló* mezővel, ha az adatok szerkesztésével nem lehet kiküszöbölni a kettős bejegyzéseket. Állítsuk be a *Számláló* mezőt elsődleges kulcsként, vagy hozzunk létre egy több mezőből álló elsődleges kulcsot.

Az Egyedi rekordok (UniqueRecords) tulajdonságot a lekérdezés tulajdonságlapján vagy a Lekérdezés ablak SQL nézetében állítjuk be.

Több mezőből álló elsődleges kulcs

Összetett elsődleges kulcsot képezünk több mező felhasználásával, ha egyetlen mező egyediségét sem lehet biztosítani (nem alkalmazhatjuk például a személyi számot). Ha több-a-többhöz kapcsolatban egy táblát két másik táblával hozunk kapcsolatba, akkor az a helyzet rendszerint előfordul.

3. ábra. A kapcsolatok megjelenítése az Access adatbázis-kezelőben

Ha telepítettük – a *\Program Files\Microsoft Office\Office\ Samples* könyvtárban megtalálható *Northwind.mdb* mintaadatbázisban példát találunk erre is. A **Rendelés részletei** (*Order Details*) ilyen tábla. Ez kapcsolatban áll a **Rendelések** (*Order*) és a **Termékek** (*Products*) táblával is, elsődleges kulcsa két mezőből áll: a **Rendelés kód** (*OrderID*) és a **Termékkód** (*ProductID*) mezőből. A **Rendelés részletei** tábla tárolja a megrendelések és termékek adatait. Az egyes

termékek rendelésenként csak egyszer szerepelhetnek, így a **Rendelés kód** és a **Termékkód** mező együtt megfelelő elsődleges kulcsot alkot (lásd a 3. ábrát).

Ilyen összetett azonosítót lehet „beszédessé” is alakítani. Például a személyi számból így megállapítható a születési dátum, a szoba-számból az emelet stb.

Ha kevés tapasztalatunk alapján nem tudjuk eldönteni, hogy egy több mezőből álló elsődleges kulcs számára kijelölhetünk megfelelő mezőkombinációt, akkor inkább egy Számláló típusú mezőt adjunk a táblához és azt határozzuk meg elsődleges kulcsként. Hibás például a Vezetéknév és a Keresztnév mező összekapcsolása elsődleges kulcsként, mert még így is előfordulhatnak azonos értékek az elsődleges kulcsban.

5. lépés: A kapcsolatok meghatározása

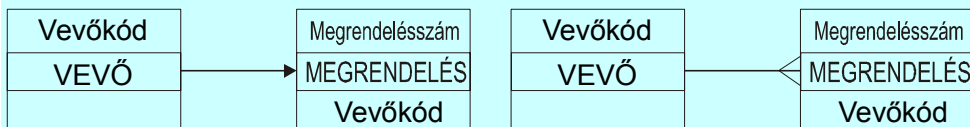
A rendszer szempontjából fontos két entitás összetartozását, összerendelését fejezi ki a kapcsolat. A táblák kialakítása után azonosított elsődleges kulcsmezőkkel most összekapcsoljuk a táblákat.

A kapcsolat fokát, azaz számosságát három csoportba oszthatjuk:

- ◆ *Egy az egyhez (1:1)* kapcsolatban egy entitáshoz egy másik entitás tartozik.
- ◆ *Egy a sokhoz (1:n)* kapcsolat esetén egy adott entitás egy példánya egy vagy több másik egyed tényleges előfordulásához van rendelve. Ezt úgy oldhatjuk meg, hogy az első tábla minden rekordjának elsődleges kulcs értékét a másik tábla több rekordjának megfelelő mezőjében vagy mezőiben is tároljuk. A kapcsolódó tábla minden rekordjának elsődleges kulcs értéke az első táblából pontosan egy rekord megfelelő mezőjének vagy mezőinek értékével egyezik meg. Más szóval az első tábla egyedi azonosítójának a kapcsolódó tábla leíró jellegű mezői között egyszer vagy többször elő kell fordulnia (természetesen példányonként egyszer). A *Northwind. mdb* mintaadatbázisban sok a sokhoz (több a többhöz) kapcsolat áll fenn a **Vevők** és a **Rendelések** tábla között.
- ◆ *Sok a sokhoz (n:m)* kapcsolat esetén egy adott entitás egy vagy több előfordulása kapcsolatban állhat egy vagy több má-

sik entitás példányaival. Ilyenkor a kapcsolatot egy harmadik (illesztő) tábla beiktatásával, hálós szerkezettel (lásd alább) képezzük le. Ebbe kell felvenni mindkét tábla elsődleges kulcs mezőjét. A Northwind mintaadatbázisban sok a sokhoz (több a többhöz) kapcsolat áll fenn a **Rendelések** és a **Termékek** tábla között. A **Rendelések** táblában egyetlen rendeléshez a **Termékek** táblából több termék is tartozhat, és egyetlen termék megjelenhet több rendelésben is. A mintaadatbázisban a **Rendelés részletei** tábla működik illesztő táblaként a **Rendelések** és a **Termékek** tábla között. Ezt a fajta szerkezetet hálós szerkezetnek nevezzük.

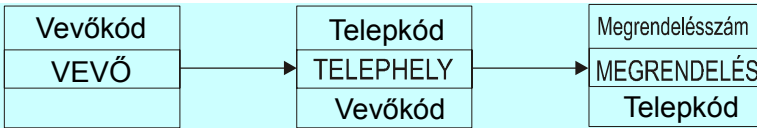
A kapcsolatokban szereplő entításokat szerepük szerint nevezik még főentitásnak (főegyed, szülő/apa, tulajdonos, birtokos), illetve alentitásnak (alegyed, gyerek, elem, tag). A logikai adatmodell szokásos ábrázolási módja szerint a „sok” oldalra „csirkelábat” vagy nyílhegyet rajzolhatunk (lásd a 4. ábrát).

4. ábra. Elemi hierarchia

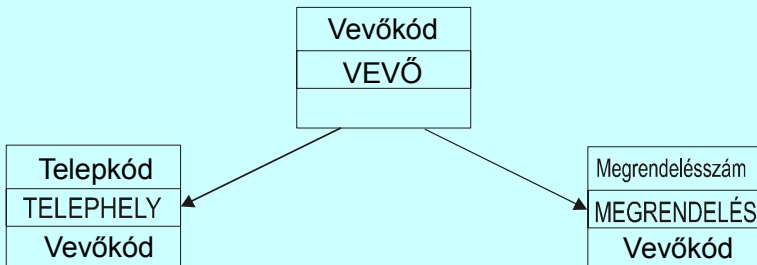
A nyíl a főegyedtől az alegyed felé mutat. Az *elemi hierarchia* két entitástípusból, azok tulajdonságtípusaiból és a közöttük lévő kapcsolatból áll. A fölérendelt egyed típus egy kapcsolattípusban úgy vesz részt, hogy minden előfordulásához egy másik egyed típus több előfordulása kapcsolódik és ez fordítva nem áll fenn. Az alárendelt egyed típus minden előfordulása egy másik egyed típus egyetlen előfordulásához kapcsolódik és ez fordítva nem áll fenn.

Az egyszerű vagy elemi hierarchia képezi az alapját több összetettebb adatbázis szerkezetnek. Ha a vevők (fölérendelt) több telephellyel (alárendelt) rendelkeznek. A (fölérendelt) telephelyek több megrendelést (alárendelt) adhatnak fel. *Homogén*, más szóval *egyszerű hierarchiáról* beszélünk, ha egy adatmodell szerkezetben minden egyes egyed típusnak egyetlen alá és fölérendeltje van (lásd az (5. ábrát).

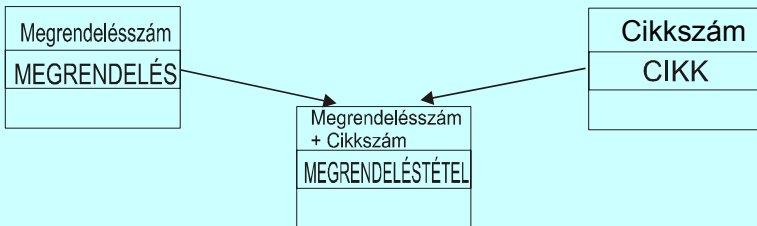
5. ábra. Egyszerű hierarchia

Ha a megrendeléseket mindig maguk a vevők (főlérendelt) adják fel, ekkor a vevők kétféle alárendelttel rendelkeznek (telephely, megrendelés). Ezt a – következő ábrán is bemutatott – szerkezetet nevezük *összetett (inhomogén) hierarchiának*.

6. ábra. Összetett hierarchia

Ha a megrendelések (főlérendelt) több tételből állnak (alárendelt) és a megrendelés tételei különféle cikkekre (főlérendelt) vonatkoznak, akkor egyetlen alárendelt megrendeléstétel egyedítípus többféle főlérendelttel rendelkezik (a megrendelések és a cikkek közt sok a sokhoz kapcsolat van). Ez a *hálós szerkezet* (lásd a 7. ábrát).

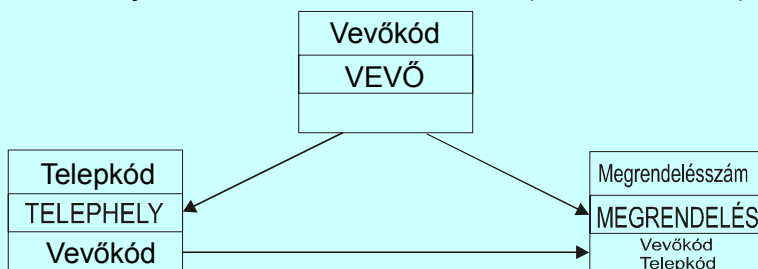

7. ábra. Hálós szerkezet

A fenti kapcsolat-típusokra jó példa a Northwind mintaadatbázis. Töltsük be ezt az alkalmazást és adjuk ki az **Eszközők** menü **Kapcsolatok** parancsát. Az ablakban jól látható a kapcsolatok foka: a „több” véget a végtelen (∞) jellel, az „egy” véget 1-es számmal, az

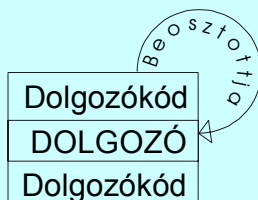
egyedi kulcsokat félkövér betűkkel írva jelöli a program – lásd az adatbázis kapcsolatokat bemutató korábbi ábrát.

Előfordulhat, hogy a megrendeléseket (alárendelt) a vevők és a telephelyek (főlérendelték) egyaránt feladhatják. A telephelyek a vevők alárendeltjei. Ez a tranzitív szerkezet (lásd a 8. ábrát).

8. ábra. Tranzitív szerkezet

Előfordulhat, hogy egy egyedtípus elemei ugyanannak az egyedtípus más elemeinek alá, illetve főlérendeltjei. Például, ha a dolgozók közötti vezető-beosztott kapcsolatokat is ábrázolni akarjuk, akkor látható, hogy a dolgozó egyedtípust kétszer jellemzi az egyedi azonosítója (személyi száma). Egyszer a saját személyi száma, mint azonosító, egyszer meg a főnök személyi száma, mint leíró tulajdonságtípus, amely (ciklus)kapcsoló is egyben – lásd a következő ábrát.

9. ábra. Visszamatató kapcsolat

A rajzos modell látványos és jól áttekinthető. Ugyanakkor alkalmazhatjuk ennek szöveges megfelelőjét, például:

- ◆ **VEVŐ** (Vevőkód, Vevőnév, Vevőcím) – a VEVŐ egyedtípus azonosító és leíró tulajdonságtípusaival,
- ◆ **MEGRENDELÉS** (Megrendelészám, Vevőkód, Megrendelés kelte, Szállítási határidő) – a MEGRENDELÉS egyedtípus

azonosító és leíró tulajdonságtípusaival, köztük a kapcsoló Vevőkód tulajdonságtípussal.

6. lépés: Teszt

A táblák, a mezők és a szükséges kapcsolatok megtervezése után az utolsó simítások következnek. Át kell néznünk a tervet, nem maradt-e benne hiba. Alapos ellenőrzést követően könnyebb az adatbázis tervét most megváltoztatni, mint amikor a táblákat már feltöltöttük adatokkal. Ellenőrizzük, hogy minden lényeges adatot felvettünk-e, az egyedek tulajdonságtípusai függnek-e az egyedi azonosítótól (első normál forma), és nem függnek az összetett azonosítók csak egy részétől (második normál forma), egyik tulajdonságtípus sem függ az összetett azonosító részeitől vagy más leíró tulajdonságtípustól (harmadik normál forma), a megegyező azonosítójú egyed típusokat egyetlen egyed típusba vontuk-e össze.

Nincsenek-e homonim tulajdonságtípusok, azaz az eltérő tulajdonságtípus-nevek nem takarnak-e egyforma tartalmat.

Nincsenek-e szinonim tulajdonságtípusok, azaz ugyanolyan név alatt nem szerepel-e kétféle tulajdonságtípus. Ezek egy részét az Access program maga is kiszűri a megvalósítás során.

Az Access segítségével a következőkben leírtak szerint hozzuk létre a táblákat, határozzuk meg közöttük a kapcsolatot vagyis alakítsuk ki az adatbázis külső szerkezetét. Ezt követően írjunk be néhány rekordot minden táblába. Nézzük meg, megválaszolhatók-e a kívánt kérdések az adatbázis alapján. Készítsünk vázlatot az űrlapokról és a jelentésekről, vizsgáljuk meg, hogy azok a várt adatokat mutatják-e. Töröljük a szükségtelenül duplán szereplő adatokat.

7. lépés: Analizálás Access eszközzel

Az Access program két olyan eszközt bocsát a rendelkezésünkre, amelyekkel elvégezhetjük az utolsó simításokat, optimalizálást az adatbázis tervén. Egy tábla tervének elemzésére alkalmazható a Táblaanalizáló Varázsló. Ez az **Eszközök** menü **Analizálás** ▶ **Tábla** parancsával, illetve az Analizálás ikonnal indítható.

A Varázsló javaslatot tesz új táblaszerkezetre és kapcsolatokra (lásd a 10. ábrát).